TACİR, SERMAYE VE GÜVENLİK

Doğu Akdeniz Koruma Pratiklerinden Tam Koruma ve Güvenlik Standardına

Oğuz Kaan PEHLİVAN

TACİR, SERMAYE VE GÜVENLİK

Oğuz Kaan PEHLİVAN

www.adalet.com.tr
ISBN 978 625 377 896 5
9 786253 778965

adalet

Strazburg Cad. No:10/B
Sıhhiye / ANKARA
Tel: 0.312 231 17 00
Tel: 0.312 231 17 94
Tel: 0.312 229 92 07
Faks: 0.312 231 77 04
adalety@adaletyayinevi.com

adalet

adalet

Dr. Oğuz Kaan PEHLİVAN

TACİR, SERMAYE VE GÜVENLİK:
DOĞU AKDENİZ KORUMA PRATİKLERİNDEN TAM KORUMA VE GÜVENLİK STANDARDINA

Dr. Oğuz Kaan PEHLİVAN

TACİR, SERMAYE VE GÜVENLİK:

DOĞU AKDENİZ KORUMA PRATİKLERİNDEN TAM KORUMA VE GÜVENLİK STANDARDINA

ADALET YAYINEVİ
Ankara - 2026

ADALET BASIM YAYIM DAĞITIM SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Tacir, Sermaye ve Güvenlik:
Doğu Akdeniz Koruma Pratiklerinden Tam Koruma ve Güvenlik Standardına
Oğuz Kaan Pehlivan

Hukuk Yayınları Dizisi – 4594

Birinci Baskı : Haziran, 2026

ISBN : 978 – 625 – 377 – 896 – 5

ADALET YAYINEVİ

Merkez
Strazburg Caddesi No: 10/B Sıhhiye-Ankara
Tel : (0312) 231 17 00
Fax : (0312) 231 17 10

İstanbul Şube
Mustafa Kemal Caddesi No: 60/C
(Anadolu Adliyesi Karşısı) Kartal-İstanbul
Tel : (0216) 305 72 81

Dağıtım
Strazburg Caddesi No: 17/B Sıhhiye-Ankara

Bursa Şube
Bursa Adliye Sarayı Zemin Kat Bursa

: adalet.com.tr – adaletyayinevi.com
: adalety@adaletyayinevi.com
: facebook.com/adaletyayinevi
: twitter.com/adaletyayinevi

Sayfa Tasarımı:
Bilgin Teren

Kapak Tasarımı:
Yasin Özbudak

Baskı:
Adalet Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaa Sertifika No: 49610

ÖNSÖZ

Elinizdeki kitap, akademik bir yolculuğun beklenmedik ama belki de kaçınılmaz bir ürünüdür. 2024 yılında Adalet Yayınevi tarafından *Tam Koruma ve Güvenlik Standardı Çerçevesinde Dijital Varlıkların Korunması* başlığıyla basılan doktora tezimin özünü oluşturan tarihsel inceleme, jüri tarafından tezi domine ettiği gerekçesiyle ana metinden çıkarılmak durumunda kalmıştı. O gün, yıllar süren arşiv çalışmasının, dipnot takibinin ve tarihsel belge okumasının bir kenara konması gerektiğini öğrendiğimde hem üzülmüş hem de bir şeylerin eksik kaldığını hissetmiştim. Ancak bugün, bu eksik kalan kısım, müstakil bir eser olarak karşınızda.

Tam koruma ve güvenlik standardının tarihsel kökenlerini araştırmaya başladığımda, George Schwarzenberger'in tümevarımsal metodunu benimsemiştim. Schwarzenberger, uluslararası hukukun soyut ilkelerden değil, somut devlet uygulamalarından, yargı kararlarından ve anlaşmalardan hareketle tespit edilmesi gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, kaçınılmaz olarak tarihe dönmeyi gerektiriyordu. Çünkü bir hukuk kuralının bugünkü anlamını kavramak için, o kuralın nereden geldiğini, hangi ihtiyaçlardan doğduğunu ve hangi pratiklerle şekillendiğini bilmek zorundasınız.

İşte bu zorunluluk beni 11. yüzyıl Anadolu Selçuklu belgelerine, Venedik-Menteşe anlaşmalarına, Osmanlı ahidnamelerine ve 19. yüzyıl gambot diplomasisine götürdü. Başlangıçta dijital varlıkların korunması sorununa modern bir çözüm arayan bir hukukçu olarak, kendimi ansızın Kıbrıs Kralı I. Hugues ile Sultan I. İzzeddin Keykavus arasındaki mektup teatisini okurken buldum. *Jus albinagii* ve *jus naufragii* haklarından vazgeçilmesini içeren 13. yüzyıl anlaşmalarını incelerken, bugün ikili yatırım anlaşmalarında yer alan "tam koruma ve güvenlik" standardının ne kadar derin bir geçmişe sahip olduğunu fark ettim.

Ancak jüri haklıydı. Bir doktora tezi, odaklanmış bir araştırma sorusuna yanıt vermelidir; ve dijital varlıklar gibi 21. yüzyıla ait bir meseleyi ele alan bir tezin, 11. yüzyıldan başlayan yüzlerce sayfalık tarihsel anlatıyla dengesini kaybetmesi kaçınılmazdı. Dolayısıyla, tarihsel bölümler

çıkarıldı ve tez, normatif analiz üzerine yoğunlaştırıldı. Ancak o tarihsel çalışma, benim için hiçbir zaman gereksiz olmadı. Aksine, o çalışma sayesinde tam koruma ve güvenlik standardının yalnızca bir anlaşma hükmü değil, yüzyıllar boyu süregelen bir pratikten beslenen canlı bir hukuk normu olduğunu anlamıştım.

Bu kitap, işte o çıkarılan bölümlerin genişletilmiş ve müstakil bir esere dönüştürülmüş halidir. Ortaçağ Akdeniz'inden günümüz ikili yatırım anlaşmalarına uzanan bu yolculuk, uluslararası yatırım hukukunun Avrupa merkezli yazında anlatıldığı gibi 19. yüzyılda başlamadığını; aksine Doğu Akdeniz'de, Selçuklu-Venedik ticaretinde, Osmanlı ahidnamelerinde ve *lex mercatoria* pratiklerinde çok daha erken köklere sahip olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmayı yaparken Scelle'in bio-sosyolojik teorisinden ve Schwarzenberger'in tümevarımsal metodundan yararlandım. Bu iki yaklaşım, hukukun toplumsal ihtiyaçlardan ve somut pratiklerden doğduğunu, yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya şekillendiğini vurgular. Nitekim 11. yüzyıldan itibaren Akdeniz tacirlerinin güvenlik talepleri, yerel hukuklarda yer bulmuş; bölgesel antlaşmalara dönüşmüş; ve nihayetinde uluslararası örf ve âdet hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Bugün tam koruma ve güvenlik standardı dediğimiz norm, aslında sekiz yüzyıllık bir evrimsel sürecin ürünüdür.

Kitabın ikinci bölümünde, Türkiye'nin 117 ikili yatırım anlaşmasını sekiz kategorili bir kodlama sistemiyle analiz ettim. Bu analiz, doktora tezimde yer almayan yeni bir katkıdır ve standardın anlaşma metinlerindeki formülasyon çeşitliliğini sistematik biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle 2011 sonrasında Türkiye'nin "uluslararası hukukun asgari muamele standartlarına uygun" kaydını sistematik biçimde benimsemesi, devletlerin tahkim içtihadındaki genişletici yorumlara karşı nasıl önlemler aldığını göstermektedir. Bu bulgu, hem tarihsel analizin hem de istatistiksel verinin bir arada kullanılmasının gücünü ortaya koymaktadır.

Son olarak, bu kitabın ortaya çıkmasında emeği geçenlere teşekkür borçluyum. Öncelikle, doktora sürecimde bana yol gösteren ve tarihsel çalışmanın değerini fark etmemi sağlayan danışmanım Prof. Dr. Serap Akipek ve Prof. Dr. Cavid Abdullahzade'ye, jüride yer alıp yapıcı eleştirileriyle tezi olgunlaştıran hocalarım Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN, Doç. Dr. Ali İbrahim AKKUTAY, Doç. Dr. Lale Berat AKKUTAY'a minnettarım.

Ancak en derin teşekkürüm, bu uzun ve yorucu süreçte yanımda olan aileme. Geceleri arşiv belgeleriyle boğuşurken, hafta sonları kütüphanede kaybolurken, bazen umudumu kaybettiğimde beni ayakta tutan eşim Hale'ye ve her zaman gülümsemesiyle hayata bağlayan güzel kızım Elf Ece'ye sonsuz teşekkürler. Bu kitap, onların sabır ve destekleri olmadan asla tamamlanamazdı.

Elinizdeki eser, bir doktora tezinin fazlalığı olarak başladı; ama benim için hiçbir zaman fazla değildi. Umarım siz de Ortaçağ Akdeniz'inden günümüze uzanan bu tarihsel yolculukta, uluslararası hukukun nasıl şekillendiğine dair yeni bir perspektif bulursunuz.

Errare humanum est, yanılmak beşeridir. Hata ve eksikliklerimizi bildirenlere şükran borcumuz büyük olacaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5
İÇİNDEKİLER 9
TABLOLAR LİSTESİ 13
GİRİŞ 15
I. METODOLOJİK VE TEORİK ÇERÇEVE 17
II. KİTABIN YAPISI VE BÖLÜMLERİN KAPSAMI 23

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCILARIN VE MALLARININ KORUNMASI:
11. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA TARİHSEL ANALİZ

I. GİRİŞ 29
II. YATIRIM, SERMAYENİN DOLAŞIMI VE ANLAŞMALAR 30
A. Sömürgecilik Yaklaşımı 32
B. Realist ve İşlevselci Yaklaşım 38
C. Çatışma Yaklaşımı 42
III. ORTAÇAĞDAN GÜNÜMÜZE YABANCILARIN VE MALLARININ KORUNMASI 44
A. 11.-14. Yüzyıllar Arasında Yabancıların Güvenliği ve Mallarının Korunması 46
1. Anadolu Selçuklu Dönemi 46
a) Selçuklu Devleti ile Kıbrıs Krallığı Arasında Ahidnameler 49
(1) *jus albinagii* Hakkından Vazgeçilmesi 51
(2) *jus naufragii* Hakkından Vazgeçilmesi 51
b) Selçuklu Devleti-Venedik Cumhuriyeti Ticaret Anlaşması 53
2. Anadolu Beylikleri Dönemi 58
a) Menteşe Beyliği-Venedik Cumhuriyeti Anlaşmaları 58
b) Aydınoğulları Beyliği – Venedik Cumhuriyeti Anlaşmaları 63
B. 15.-19. Yüzyıllar Arasında Yabancıların Güvenliği ve Mallarının Korunması 69
1. Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Güvenliği ve Mallarının Korunması 75
a) Osmanlı'da Ahidname Geleneği 76
b) Ahidnameden Kapitülasyona Geçiş 78

(1) Aman İlkesi....80
(2) Ahidnamelerin bağlayıcılığı sorunu....82
2. Birinci Dönem (1302-1517)....84
3. İkinci Dönem (1517-1740)....95
4. Üçüncü Dönem (1740-1838)....111
5. Dördüncü Dönem (1838-1919)....121
C. 20. Yüzyıl'dan II. Dünya Savaşına....128
1. Gambot Diplomasisi....129
2. Ulusal vs. Uluslararası Muamele Tartışmaları....133
a) Monroe Doktrini....136
b) Calvo Doktrini....137
c) Drago Doktrini....138
3. Birinci Dünya Savaşı Sonrası....141

İKİNCİ BÖLÜM

TAM KORUMA VE GÜVENLİK STANDARDININ HUKUKİ ANALİZİ

I. GİRİŞ....145
II. ULUSLARARASI HUKUKUN KAYNAKLARI, HİYERARŞİ VE STANDARTLARIN OLUŞUMU....148
A. Kaynaklar ve Hiyerarşi....148
B. Kural, İlke ve Standartların Oluşumu....151
III. DOKTRİN VE İÇTİHATTA TAM KORUMA VE GÜVENLİK STANDARDI....156
A. Doktrin ve Uluslararası Hukuk Literatürü....156
1. Örf ve Adet Hukuku vs. Tam Koruma ve Güvenlik Standardı....162
2. Korumanın Düzeyi Tartışması....163
3. Korumanın Kapsamı Tartışması....166
B. Uluslararası Komisyon ve Mahkeme Kararları....168
1. Komisyon Kararları....168
2. Uluslararası Daimî Adalet Divanı Kararları....170
3. Uluslararası Adalet Divanı Kararları....171
C. Tahkim Kararları Işığında Tam Koruma ve Güvenlik....173
1. Tam Koruma ve Güvenlik Standardında Ratione Materiae....174
a) Fiziksel Saldırı ve Maddi Zararlara Karşı Koruma....175
(1) Devlet Organlarının Zararları....179
(2) Üçüncü Kişilerin Zararları....181
b) Hukuki Koruma....183

(1) İstikrarlı ve Güvenli Hukuki ve Ticari Çerçeve 186
(2) Etkili Hukuki Kurumların Sağlanması 189
2. Tam Koruma ve Güvenlik Standardında *Ratione Personae* 192
a) Devlet Organları 193
b) Üçüncü Kişiler 195
3. Tam Koruma ve Güvenlik Standardında Yükümlülüklere İlişkin Ratione Temporis 198
a) Kusur Sorumluluğu 201
b) Gerekli Özeni Gösterme Yükümlülüğü 206
(1) Ev Sahibi Devletin Görevleri 212
(2) Çıkarımlar 214
IV. ANLAŞMA MADDELERİNDE TAM KORUMA VE GÜVENLİK 214
A. Bağlayıcı Olmayan Nitelikte Maddeler Dışında Yer Verilmesi 218
1. Başlangıç Bölümlerinin Bağlayıcılığı 218
2. Koruma Standardının Aktarılması 221
B. Bağlayıcı Nitelikte Madde Olarak Yer Verilmesi 223
1. Çok Taraflı Anlaşmalarda 224
2. İkili Anlaşmalarda 226
a) Diğer Standartlara Atıfla Yer Verilmesi 228
b) Örf ve Âdet Hukukuna Atıfla Yer Verilmesi 232
c) İç Hukuka Atıfla Yer Verilmesi 235
d) Türkiye'nin BIT Portföyü: Formülasyon Tipolojisi ve İstatistiksel Analiz 239
(1) Metodoloji ve Kodlama Sistemi 239
(2) Genel Dağılım ve Temel Bulgular 240
(3) Dönemsel Evrim: 1963'ten 2022'ye Formülasyon Değişimi 242
(4) Coğrafi Dağılım ve Kıta Bazlı Tercihler 243
(5) Yenilenmiş Anlaşmalarda Formülasyon Değişimi 244
(6) Değerlendirme ve Sonuç 246

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 249
I. BİRİNCİ BÖLÜMÜN BULGULARI 249
II. İKİNCİ BÖLÜMÜN BULGULARI 252
III. ARAŞTIRMA SORUSUNA YANIT: FPS STANDARDININ NORMATİF STATÜSÜ 255
IV. SINIRLILIKLAR VE GELECEK ARAŞTIRMA ALANLARI 256
KAYNAKÇA 259